

LUTHERSK KIRKETIDENDE

LEDER: NÅDE 1946

ARTIKLER OG INNLEGG

ER DU MED?
HANS NILSEN HAUGE
**ORD AV LUTHER
FRA BOKFRONTEN**

SØNDAGSTEKSTEN

18. SUNDAG I TREEININGSTIDA
19. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
20. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
BOTS- OG BØNNEDAG

NÅDE 1946

Reformasjonen var i likhet med alle andre reformasjoner og revolusjoner drevet mer fram av nød og følelser enn av rasjonell tenkning. Martin Luther fant ikke opp denne nøden, han ble selv revet i stykker av den. Og han så at uendelig mange vanlige mennesker led under den samme angstfylte lengselen: Hvor finner jeg en nådig Gud? Det er der, i den lengselen, det hele begynner.

I dag stiller vi ofte spørsmålet: Hvilken nød roper etter Guds nåde i 2017? Svaret vil ikke være det samme som i 1517. For å nærme oss et svar kan vi legge veien om 24. februar 1946. Landet var preget av en relativt nyvunnet fred. Men det var også preget av et omfattende rettsoppgjør som berørte hver eneste bygd og hvert eneste nabolag i hele landet. 60.000–70.000 nordmenn var gjenstand for landssvikiltale; enda mange flere var berørt som familie og pårørende. Oppgjøret var preget av en hard linje, ofte kalt isfronten, der også passive NS-medlemmer fikk tiltale og dom. Kirkeledelsen med biskop Berggrav hadde bidratt med å legge premissene for rettsoppgjøret, blant annet ved sitt skrift "Folkedommen over NS" som ble forfattet vinteren 1945 og publisert i Kirke og Kultur etter kapitulasjonen. Parolen var: "Først rett, så godhet". Det er ikke vanskelig å forstå denne harde linjen, NS representerte en støtte til et regime som hadde uhyrlige krigsforbrytelser på samvit-tigheten.

Søndag 24.februar 1946 overføres gudstjenesten fra Larvik kirke i kringkastingen og det er sokneprest Kristian Ljostveit som preker ut fra Matt 9,36–10,7: "... og da han så folkemengdene, fikk han inderlig medfølelse med dem, for de var

forkomne og hjelpeløse, som sauer uten gjeter."

Inn i denne situasjonen og ut fra Guds ord og Jesu eksempel manet Ljostveit til ettertanke, forsonlighet og en mykere tilnærming til dem som av ulike grunner var på feil side under okkupasjonen. Rettsoppgjøret skulle selvfølgelig gjennomføres, men Ljostveit var bekymret for retts-sikkerheten til de passive NS-medlemmene. Men framfor alt og uavhengig av det rettslige, talte han om Jesu Kristi nåde og tilgivelse for alle som ber om det.

- *"Jesus var tolderes og synderes venn. Derfor vet jeg at Jesus elsker disse som nå er utstøtte og foraktet av vårt folk for sine synders skyld. Av alle nødlidne i dag, står ingen nærmere frelserens hjerte."*
- *"Gå til våre fortapte får, våre landssvikere og utstøtte ... før bitterheten og hatet i deres hjerter er blitt til is som aldri smelter i deres mørke skyggetilværelse! Lyder vi røsten som sier at vi må vente til synden er sonet, da kommer vi for sent. Og bring dem budskapet: Guds rike er nær! Det er jo budskapet om nåde, tilgivelse, gjenreise og en åpen tilgang til Kristus og til det folk de er kommet bort fra."*

Hvilken nød roper etter Guds nåde i 2017? Svaret vil ikke være det samme som i 1517.

Radioprekenen vakte voldsom oppsikt. Dagbladet og VG var på lederplass massive i sin kritikk og mente at det var tid for å innføre sensur på radioforkynnelse, noe som ironisk nok var blitt innført av okkupasjonsmakten etter en radiopreken i 1941, også den holdt av sokneprest Ljostveit. Men denne gang ble han beskyldt for å være en utålelig representant for silkefronten. Vårt Land trykket prekenen samtidig som de skrev på lederplass: "Ljostveit var vel nettopp utvalgt til å preke på grunn av sin faste nasjonale

holdning under okkupasjonen. De færreste hadde vel derfor drømt om at det skulle klikke så totalt for ham, både kristelig-teologisk og rettslig-samfunnsmessig sett, slik tilfellet ble.”

Ljostveit fikk ingen eller liten støtte i offentligheten, heller ikke fra kirkeledere eller prestekolleger. Det han imidlertid fikk, og som til nå har vært ukjent, var nesten 500 takkebrev i løpet av de neste 10 dagene. Fra hele landet kom det vitnesbyrd om hvordan hans preken hadde representert et nytt lys og et håp i menneskers fortvilelse og at lyttere hadde fått igjen troen på Jesus Kristus som en nådig og kjærlig frelser, et budskap de sårt hadde savnet fra kirken etter krigen. Mange av brevene kom fra mennesker som var under tiltale for landssvik eller hadde noen i familien som var det. Men enda flere takkebrev kom fra ”gode jøssinger”, mennesker som hadde vært på den riktige siden under krigen, men som syntes at rettsoppgjøret var preget av det samme hat og den samme uforsonlighet som okkupasjonstiden hadde vært preget av. Gunnar Heiene skriver i en artikkel (Tidsskrift for kirke, religion og samfunn 1995) at biskop Berggrav mottok mange liknende brev den første tiden etter freden, brev som ba om å få høre ordet om kjærlighet og tilgivelse, samt om å få en forståelse for at livet var mye mer nyansert og komplisert enn at alle NS-medlemmer var skyldige i landssvik. Brevskriverne ble skuffet.

Hva er nåde i 2017? Kanskje vi i det minste kan oppheve kronologien mellom rett og godhet?

Hvilken livsfølelse talte sokneprest Ljostveit til? Han talte til alle dem som lengtet etter forsonlighet og fellesskap, enten de var landssvikere eller ”jøssinger”. Men framfor alt talte han til alle dem som hadde en uklar følelse av skyld, men en desto sterkere følelse av skam. Ikke minst talte han til alle dem som kjente sorg og ubehag ved at kirken i denne tiden lagde en bevisst kronologi i forholdet mellom rett og godhet, mellom sannhet og nåde.

I 2017 er det fortsatt mennesker i blant oss, barn og barnebarn av NS, som kjenner stigmatiseringen fra rettsoppgjørets tid som en mørk familiehistorie. Enda mange flere er det som vil kjenne seg igjen i andre typer utenforskap og lengselen etter forsoning og fellesskap. Mange iblant oss lever med relasjonelle og indre psykiske konflikter og med overveldende følelser av uklar skyld og skam. Hva er nåde i 2017? Kanskje vi i det minste kan oppheve kronologien mellom rett og godhet? Da behøver vi ikke vente med å vise godhet og barmhjertighet mot flyktninger og asylsøkere til de har sin sak avgjort. Da behøver vi ikke å vente med sakrament og absolusjon til vi er sikre på at syndserkjennelsen er sterk nok. Da kan ordet om nåde for Jesu skyld lyde først, slik at den nåden kan gi styrke og oppreisning til nytt og ansvarlig liv.

.....
SJUR ISAKSEN
SJUR.ISAKSEN@MF.NO

TAKK TIL ANNE GRETE LISTRØM!

Fra og med forrige nummer har Anne Grete Listrøm fått avløsning som redaktør i Luthersk Kirketidende. Hennes medredaktører vil gjerne takke henne for solid innsats siden 2013.

Som ny redaktør fra har vi gleden av å ønske velkommen til Kjersti Gaustad Norheim. Kjersti er kapellan, for tiden fungerende sokneprest, i Birke-land menighet i Bergen. Vi ser fram til mange interessante bidrag fra hennes hånd!

Redaksjonen

ER DU MED?

PREIKE OVER MARKUS 10.17–27 (JESUS OG DEN RIKE MANNEN) NYNORSKE FESTSPEL, IVAR AASEN-TUNET, ØRSTA, 02.07.2017

AV OLAV FYKSE TVEIT, GENERALSEKRET/ØR KIRKENES VERDENSRÅD
OLAV_FYKSE.TVEIT@WCC-COE.ORG

Er du med? Jesus er på reise til Jerusalem. Forteljningane i Markusevangeliet handlar om kven som er med, og kven som ikkje er det. Jesus er i ferd med å ta i veg vidare då han vert halden att av ein som kanskje vil vere med. Det er ein som anar at her er det meir enn nokre gangstiar vidare det handlar om. Det er den store livsreisa det gjeld: "Kva skal eg gjere for å arve evig liv?" Det var ikkje akkurat ein signatur til samlinga eller ein selfi til svigermor han ba den gode meister om.

Han fekk svar, men kanskje ikkje det han venta. For han vart ståande att. Han vart ikkje med. Han hadde for mykje med seg, som han ikkje kunne la ligge att for å ta ut på si store livsreise, ut av det livet han hadde, og inn i det store landskapet, det evige liv. Rikdomen vart ei bør som stengde han ute. Han var ein stormann, så stor at vart han for stor til å vere med på det største. Slik viste han for Jesus og for seg sjølv at han eigenleg var småskoren. Å vere raus, å la andre få av sin store rikdom, det vart for mykje. Og då vert det trongt, både for andre og for han sjølv. Like trongt som for ein kamel som skal gjennom eit nålaug.

De har "tabu" som tema for desse festspela. Mi neste preikeferd etter Ørsta og Volda er til Tonga i Stillehavet, der dette uttrykkjet skal stamme frå. Min gode kollega Katalina Williams som er frå Tonga, har gitt meg eit litt annleis bilete av kva eit tabu på Tonga er. Det er noko ein omtalar med stor respekt, eller som er forbode å nemne, ikkje fordi det er noko stygt eller farleg, men fordi det er sentralt og viktig; det er det beste, det ein vil verne om, naturen ein lever av, familierela-

sjonane, dei gode livsreglane, livets gylne sider. Det som er tabu, er heilagt. I vår språkbruk er det helst det ein ikkje snakkar om fordi ein ikkje likar det som ein gjerne tenkjer på når ein høyrer ordet "tabu". Men det er altså opphavleg andre grunnar til at det ikkje skal snakkast om eller berørast, enn at ein ikkje likar det.

De har sikkert tenkt mykje desse dagane på kva for tabu ein har her til lands i vår tid, og kva vi ikkje har lenger. Og ein kan jo med god grunn stille følgjande spørsmål ut frå dagens tekst: Er det "tabu" å tale om rikdom i Noreg? Det er ikkje alle som likar at andre veit kva ein tenar eller eig. Men etter det eg kan sjå, er det ikkje nødvendig å lese skattelister for å sjå at det er mykje rikdom i Noreg, i alle fall mellom nokon.

Det er kanskje heller "tabu" å snakke om kva rikdom og velstand betyr for oss, kor mykje det betyr, kor uendeleg mykje det betyr. Eit veldig tankevekkjande teikn på at rikdom og velstand er vorte så viktig at det er vorte tabu, var at New York Times førre veka hadde ei halv førsteside om "the Norwegian Paradox". Det var om landet her i nord, som vil berge klimaet i verda i forhandlingar og gje store summer til vern om regnskog, men som bygger ut nye sårbare område stadig nærare Arktis for å leite etter meir fossilt brennstoff – som jo er hovudproblemet bak klimaendringane – for å sikre sin eigen økonomi. Er rikdomen vorte så viktig at det må amerikanske journalistar til for å vise oss paradokset? Er det så viktig at andre større perspektiv – så som korleis barnebarna skal leve på denne kloden – vert eit vanskeleg spørsmål, eit tabu? Eller at vi helst ikkje vil vite kva som skjer med fattigfolk på snart

overflødde Stillehavsøyer? Vert det trongare rundt oss dess rikare vi vert, slik at vi vert mindre rause og meir småskorne, slik at vi helst ikkje vil ha fleire inn i landet som vi skal dele velstanden med (sjølv om vi veit at det er menneske som flyktar frå hus og heim for å overleve krigens vanvidd og herjingar)? Kan det verte litt for trongt her i landet, så lite raust, at det til slutt også vert litt for trongt for dei verdiane vi gjerne seier vi vil stå for?

Er du med? Eg veit at det er lettare å male med brei pensel. Det er jo mange nyansar her. For all del: Vi er med på både det eine og det andre og tredje gode tiltaket her til lands og i utlandet – og vel så det. Det er ikkje det det står på.

Men om vi spør litt annleis: Er du med? Då kjenner nokre av oss kanskje att vekkjingstalaren si urovekkjande røyst: Er du med i flokken; er du med mellom dei vakte; er du med på vegen til himmelen? Det var ikkje like enkelt å vere den kritiske røysta som skulle vekkje andre. Predikantane kunne nok skjelve både i røysta og sikkert i kropp og sjel, også når det evige alvoret skulle leggjast inn over tilhøyrarane.

Det er nok lettare i dag å vere ei kritisk røyst som seier at dei spørsmåla tenkjer vi ikkje så mykje på lenger, eller at det der er vi i grunnen ferdige med. Bedehuset er kome på museet no.

Men er budskapan arkivert også? Er spørsmålet gått ut på dato; gjeld det ikkje lenger? Er det ikkje noko evig liv å tale om lenger? Er det det vi har i huset, på hytta, i båten, i hendene våre – og det som er tilgjengeleg på bankkortet – som er vorte det viktigaste, det heilage? Er det slik at ”vi har alt, men det er også alt vi har”, som Ole Paus sa?

Så enkelt kan det seiast, men så enkelt er det nok ikkje. Vi lever nok alle i meir samansette relasjonar; vi er med på så mangt – både godt og mindre godt. Det kan faktisk vere tid for å sjå litt nærare på kva spørsmålet om det evige livet handlar om.

Det er jo ikkje berre livet som kjem etterpå, etter døden, som er det evige livet. Det evige livet er det nye livet i Kristi etterfølging, og startar her og no, fortel Jesus i Johannesevangeliet. Det er det vi får del i allereie no, gjennom dåpen og trua på Gud, som har kome til oss i Jesus Kristus. Det

livet vi lever her og no, kan også pregast av det innhaldet, den intensiteten, den livskrafta og den kjærleiken som er sterkare enn døden, og som ikkje let seg avgrense av det endelege og avgrensa i våre liv. Men det er ikkje eit heilt anna liv; det er ein annan dimensjon i det livet vi lever her og no.

Det livet Guds Ande skaper, har mange dimensjonar. Det er eit liv der hjarta bankar i oss så blodstraumen går til alle lemmer og celler i vår forunderlege kropp, så vi ikkje berre kan leve, men oppleve, så vi kan leve saman, så vi kan skape liv og glede og meining for kvarandre, så vi kan skape nye uttrykk for livets mange sider, mørke og ljose, så livsens fargar kan spele i himmelrande eller i våre ord, i våre penslar, i våre tonar, i våre språk, så tungebandet kan losne, så venskap kan bli skapte, så born kan verte unnfanga, fødte og oppseda, så kjærleiken kan knyte band mellom menneske av ulike kjønn og legningar, så draumane kan verte både drøymde og sanne, så vi kan ta vare på den verda Gud har gjeve oss til vår felles heim.

Alt dette og meir til er livet, og det handlar om meir enn talet på timar og dagar og år. Det handlar om livet i sin fylde, livet med si meining, livet i si glede, om livet som vi er med på. I pinseunderet høyrer vi at den evige Guds livsande har skapt alt og brukar alle verdas språk (og dermed kulturar) til å forkynne budskapan om synd og nåde, om det evige liv. Dette skjer her og no, i den verda vi lever i.

Ifølgje slutten på openberringsboka i Bibelen skal folkeslaga ta med inn i det evige det beste frå deira kulturar og språk. Det er vorte ein viktig tekst for mange folk og kyrkjer som har levd under koloniseringa sitt trykk eller globaliseringa sin utslettande kapitalisme. Det er noko som er heilag, noko som skal vernast, i det mangfaldet og dei kulturar og språk menneske har. Enten det er på Tonga i Stillehavet, eller det er i det okkuperte Palestina, eller det er mellom samar i Nord-Sverige, eller det er i det vesle landet Sveits med fire offisielle språk: Menneske ser at livets fylde og rikdom er ikkje berre pengar ein har eller ikkje har, men ikkje minst den kulturen og det språket ein har, og alt som kan bli sagt og skrivne på det

språket. Trua på Gud vert uttrykt best på det språket som talar til hjarta om livet.

Difor handlar det evige livet om noko anna enn å trekkje seg vekk frå det beste i dette livet. Det evige livet handlar om liv, og liv i overflod, livet i all si fylde – med alle dimensjonar som er sameint i livets alvor og glede.

Er vi med på notane når nokon tek opp tonen til ein lovsong til Gud, eller spelar opp til livets dans? Er vi med når andre treng vår hand eller skulder eller vårt øyre fordi livet ikkje var så lett å ha med å gjere? Det evige livet handlar om livet med si uendelege glede og sitt store alvor. Det handlar om livet med det store ansvar for andre og for vårt eige liv, kva vi har gjort, og kva vi har forspilt, og ikkje minst kva vi har brukt alt det vi hadde mellom hendene, til.

Fyrst av alt handlar det evige livet om nåden, om tilgjevinga, om den nyskapande nåden som kan hjelpe oss ut av det som er småskore, urettferdig og uansvarleg. Luther sine tesar i Wittenberg handla ikkje om at kyrkja skulle slutte å forkynne omvendning, bot og betring. Den fyrste tesen var eit sitat frå starten av Markusevangeliet, og den spelar på det same som ligg i dagens tekst: ”Då vår Herre Jesus Kristus sa ’gjer bot!’, meinte han at heile den kristne sitt liv skulle vere eit liv vi bot.” Ein kan ikkje kjøpe seg ut av livets eigentlege spørsmål og alvor. Men for Guds nåde er alt mogeleg.

Alt dette og meir til handlar det om når det gjeld det evige livet, som har teke til her og no, som har kvalitet og fylde som livet med livsens Gud, som skaper og heldt oss oppe kvar dag til eit liv for andre, til eit liv i fellesskap.

Det er dette som står på spel når den unge rike mannen vert utfordra. Det er ikkje nok med ei god karakterbok, om det er frå skulen eller sundagsskulen, eller å ha ein god CV eller feite bankkonti. Det det gjeld, er om han vil vere med på vegen vidare. Den kunne bli spanande, lærerik og meningsfull, men det ville også kunne verte ein veg saman med fattige, i motbakke, mot det urettferdige, mot dei som undertrykkjer, mot dei som er opptatt av å berge seg sjølv og ikkje vil tale sant. Det vart ein veg heilt til Golgata for Jesus, men det vart også ein veg gjennom død til

evig liv for oss. Det var alt dette den unge rike mannen let gå frå seg då han sto att med sin store rikdom.

Livet har mykje rikdom og fylde. Det er ikkje alltid ein annan stad der dei andre kivast om stordomen, men det er her, mellom våre bakkar og berg. Det gode kan jo vere nettopp her vi er, i det vi har fått.

Det var veldig gjævt å verte invitert til å tale på nynorske festspel, og eg vil gjerne seie litt om kvifor det er gjævt for meg, og kvifor det på ein spesiell måte er eit uttrykk for kven eg er, og kva eg trur på. Det har noko å gjere med mi oppfatning av kva eg opplever høyrer med til det evige livet her og no. Dette gjer meg også tryggare på at eg betre kan forstå kva som rører seg når eg møter menneske av ulike språk og kulturar i verda. Det heng saman med korleis eg sjølv har opplevd spørsmålet om livets meining og det evige livets rikdom og fargar nettopp i dette landskapet og i det nynorske språket.

I bokhylla heime sto Ivar Aasens ordbok. Den var ikkje alltid framme, men den var fasit når far skulle prove kva ord og bøygningsformer som var råd å leggje i Scrabble. Hans ordforråd var stort og til dels framand for meg. Då eg vart utnemnd til å vere sokneprest i Haram 27 år gamal, var eg på leit etter mitt uttrykk for alt det kyrkja sto for og lærte gjennom tidene, og som eg hadde lært ein god del om, men som måtte få ord og former som eg kunne bruke i min munn – og som nådde inn til hjarta hjå dei eg skulle vere prest for. Då skjøna eg at det måtte nå inn til mitt hjarta fyrst. Litt forlegen hadde eg omsett alt eg hadde lest og høyrte på ulike språk i eit langt embetsstudim, til mine egne nynorske notat.

Men då eg kom til Haram, skjønte eg betre kvar dette språket mitt høyrde heime. Det var både folket og kyrkja sitt språk; det forma både daglegtalet med sine ord og idiom om kva ein eigenleg meinte og tenkte, og det forma bibelord og salmar og tekstar som bar liv og meining fram frå djupet.

Det er fint å få kome innanfor. For det er underleg å vere utanfor, ikkje å vere med, fordi andre set rammer som ikkje høver for meg og den eg er. Dei kulturelle hinder kan gjere at det

beste vert framandt, også det evige. Det er ein viktig lærdom å sjå det store samfunnet frå utkanten, i alle fall frå det nokon meiner er utkanten. Den som bur der, veit at det viktigaste kan skje nettopp der. Det er ein viktig lærdom å kjenne på at ein kan kome på utsida, endåtil av trua og trua sitt fellesskap, fordi spørsmålet om det evige livet vart besvart på ein alt for trong måte.

Det vart eit privilegium for meg å vere nynorskbrukar som prest. Mi erfaring hjelper meg til å forstå kor viktig det er å vere anerkjent, å vere godteken med den kulturen og språket ein har, ikkje berre som ein kuriositet med noko som er vakkert å høyre på, men for det ein er, og slik ein seier det. Det er avgjerande å kunne uttrykkje det som ligg meg på hjartet, i ei form som er mi eiga. Samanhengen mellom form og innhald er ein del av livets fylde og meining.

Det same opplevde eg i ein samtale om bruken av joik i liturgien då eg var på samiske kyrkjedagar i Sverige for nokre dagar sidan. Det er uttrykk som kjem frå hjartet; det er noko som skal uttrykkje det største, det evige, den store kjærleiken til livet, til naturen, til alt og alle som lever, til seg sjølv og til Gud. Å bli fornorska er ein sams lagnad for våre landsmenn som er samar og kvener, og vi som kjenner majoritetstrykket på nynorsk, skulle vere mellom dei fremste til å forstå at dette tok mykje av livets glede og fylde bort – og at sanninga om det som skjedde, no må fram for å skape forsoning.

Spørsmålet om kva som fører til det evige livet, og ikkje minst spørsmålet om kva det evige livet

er, er ikkje gått ut på dato. Tvert imot. Det er vel viktig som aldri før å finne det som gjev meining og kan bere oss både i liv og død, framover mot Guds morgon. Då gjeld det å ikkje gjere spørsmålet for enkelt og heller ikkje for vanskeleg.

Spørsmålet om det evige livet var – og er – eit spørsmål om vi vil følge den gode rettleinga som Guds bod gjev oss. Det var ikkje eit dumt spørsmål den rike unge mannen kom med. Det er godt om vi held oss til gode normer og reglar for det gode livet. Det trengst gode tabu, som ein har på Tonga. Det er noko som skal vernast: Det er ei betre verd der menneske ikkje stel, lyg eller drep kvarandre, der makta ikkje vert brukt til undertrykking og krig, men vert brukt til å skape rettferd og fred for alle.

Spørsmålet om det evige livet får ikkje eit endeleg svar om vi ikkje opnar hjarta for det Gud gjev oss og vil gje oss gjennom Kristus. Nåden kan opne hjarta slik at vi kan verte takksame og glade for alt det Gud raust gjev oss gjennom alt vi er ein del av, natur, fellesskapet, språk, musikk og kultur. Nåden kan opne våre hjarte så vi sjølve blir rausa og auser av kjærleikens og livets kjelde. Uroa som dagens tekst måtte skape om vår sivilisasjons ”tabu”, skal vi vel ikkje berre døyve så lett.

Spørsmålet om det evige livet er slik sett om vi har plass for lengten, for draumen – at berget kan opna seg, at hjarta kan opna seg, og at vi kan siga inn på ein våg me ikkje visste om.

Alt er mogeleg for Gud.

Amen.

HANS NILSEN HAUGE

KÅSERI HAUGE-FESTIVALEN FREDRIKSTAD 2017

AV BISKOP ATLE SOMMERFELDT
AS747@KIRKEN.NO

INNLEDNING

Hans Nilsen Hauges betydning for utviklingen av det moderne norske samfunnet kan neppe overvurderes. Hans betydning må først og fremst knyttes til den bevegelse han inspirerte gjennom sin forkynnelse, sin arbeidsmåte og sin kommunikasjonskompetanse. Hauge hadde en meget stor skriftlig produksjon og levde et dramatisk liv. I en viss forstand kan vi alle finne tilknytningspunkter til hans virksomhet. I så måte er han ikke ulik Martin Luther. I begge tilfelle bør dette lede til en viss skepsis til de kretser som forsøker å ta monopol på tolkningen av dem og hevder å ivareta arven deres på den rette måte.

SKRIFTEN ER AUTORITET

Det strider mot både Luther og Hauge å bruke deres skrifter som autoritative og normative tekster. Begge understreket at det er Skriften med den oldkirkelige bekjennelsen som tolkningsnøkkel som er kirkens og det kristne livets normative grunnlag. Deres egne skrifter må derfor vurderes med grunnlag i Skriften og bekjennelsen. De hadde imidlertid ikke et syn på Bibelen som ufeilbarlig i alle henseender og at selve bibelboken var gudsåpenbaringen slik for eksempel et utbredd syn i islam er på Koranen.

Én sak er at Hauge i tillegg til de kanoniske bøkene som vi har i vår Bibel, også inkluderte de gammeltestamentlige apokryfene og skriftene til noen av de apostoliske fedrene. Viktigere er det at han skiller mellom tre forståelser av Skriften: Vantro – som har en rasjonalistisk og ensidig fornuftsorientert forståelse av Skriften, Overtro – som hevder at ”alt i bibelen maae være ret, da det

er skrevet av Guds folk” og Rett tro – som anerkjenner Skriftens autoritet, men knyttet denne til å tolke Skriften etter dens åndelige mening, veiledet av Den hellige ånd og forankret i bibelskribentenes mystiske erfaring av Guds åpenbaring.

Den gang og i dag vil så diskusjonen stå om hvor grensesnittet går mellom Skriftens ord som inkluderer antikkens verdensbilde om natur, geografi, historie og samfunnsforhold, og gudsåpenbaringens kjerne, Ordet med stor O om Guds frigjøring og frelse for hele menneskeheten og skaperverket i Jesus Kristus.

HAUGE SOM MYSTIKER

Luther og Hauge deler også erfaringen av et direkte gudsmøte utenfor lesning av Skriften, forkynnelse eller autorisert liturgi. Denne erfaringen danner grunnlaget for deres spiritualitet og reformbevegelse. Begge hadde den erfaringen i ung voksen alder da de var i stor eksistensiell nød og preget av de svært usikre nødstidene de begge levde i. Luthers konsekvens var oppbrudd fra et lovende jusstudium og inntreden i klosteret for å finne Guds nåde, Hauges konsekvens var å formidle til mennesker samtidens moralske forfall og hykleri, og formane til fornyet liv med Gud og nesten.

Denne religiøse åndserfaringen i form av lys, lyd, naturfenomener, indre stemme, ekstraordinære synsinntrykk knytter dem begge til kirkens mystiske tradisjon.

Dette har vært en strøm i den kristne kirke fra begynnelsen. Den store mystikeren i middelalderen var Meister Eckhardt. Han levde i andre

halvdel av 1200-tallet og døde i 1328. Han var en leder i dominikanerordenen og virket i Frankrike og Tyskland, bl.a. i Erfurt. Erfurt ble snau to hundre år senere Luthers åndelige hjemsted.

Mystikken handler om å søke et møte eller en forening med noe utenfor seg selv og den menneskelige rasjonalitet og fornuft, en kraft eller makt som er større enn ens eget jeg. (Jfr. Ingrid Gjertsen s 23). Målet er å oppnå forening med denne størrelsen. Mystikken finnes i alle religiøse bevegelser og religioner. Mystikken i de tre monoteistiske religionene, jødedom, islam og kristendom, er nær beslektet og har gjensidig påvirket hverandre, ikke minst i middelalderen og i Mester Eckhards teologi (Ludin Jansen s 11 og 15). Jeg skal komme litt tilbake til det etter hvert.

Det særpregede ved *kristen* mystikk er at det ikke søkes etter en udefinerbar kraft eller væren – ikke *det* andre, men *den* andre – den personlige og treenige Gud. Den mystiske foreningen med denne personlige Gud er erfaringen av Guds ubegripelige kjærlighet og en forening mellom to identiteter der mennesket ikke oppløses i Gud eller ødelegges av Gud. Tvert om bekrefter den mystiske erfaringen i den kristne tradisjonen mennesket som bærer av Guds bilde. Ved å forenes med den personlige Gud styrkes mennesket som person (Gjertsen/Stinesen s 25). Mens mye i den mystiske tradisjonen har et skarpt skille mellom ånd og materie med streng askese som et middel for å legge til rette for foreningen med Gud, bringes den kristne mystikken hele tiden inn i inkarnasjonens mysterium der Gud ble mennesket og tok bolig i verden og i et menneske av kjøtt og blod, Jesus fra Nasaret, Marias sønn. Gud bor i et lys ingen kan se og er i en annen dimensjon vi ikke ha tilgang til, men i Jesus Kristus er det umulige blitt mulig, og vi ser hvordan Gud er. Det er mystikernes gave at dette møtet med Gud i Jesus Kristus også kan finne sted her og nå, som et personlig og ekstraordinært møte.

For Hauge var den mystiske åndeligheten knyttet til tyskeren Johan Arndt "Om den sanne kristendom", og ikke minst Eckhard-eleven Johannes Tauler som også Luther anerkjente og anbefalte. Tauler levde i første av halvdel av

1300-tallet, var dominikaner og virket hovedsakelig i Strasburg og Basel. Allerede høsten 1797 ble Hauge kjent med Tauler og utga i 1798 (1800) "Thauleri Omvendelseshistorie" (Hjelde s 110ff), der det berettes om hvordan den kjente predikanten Tauler ble hjulpet frem til selverkjenning og åndelig fornyelse ved en benådet lekmanns veiledning (s 112). Hauges tilknytning til Tauler varte livet ut, og så sent som i 1821 utga han et lite hefte med tittelen "Utdrag av Taulers Skrifter".

Hauges opplevelse på jordene i Rolvsøy våren 1796 føyer seg helt inn i denne mystiske, religiøse tradisjonen. Salmen han sang, "Jesus din søte forening å smake, lenges og trenges mitt hjerte og sinn", uttrykker den grunnleggende mystiske lengselen etter forening med det guddommelige, i den kristne tradisjonen som forening med Kristus. Da erfarer Hauge at hans "sinn ble så oppløftet til Gud at jeg ikke sanset meg, eller kan utsi hva som foregikk i min sjel; for jeg var utenfor meg selv ... at jeg ikke hadde tjent den kære og over alle ting gode Gud, at jeg nu syntes intet i verden var å akte; ... At min sjel følte noe overnaturlig, guddommelig og salig; at det var en herlighet, som ingen tunge kan utsi, det minnes jeg så klart som det skulle skjedd for få dager siden, da det dog nu er 20 år forløpt siden Guds kjærlighet så overvettets besøkte meg ... som fulgte fra denne stund, især den brennende kjærlighet til Gud og min neste". I opplevelsen ligger så kallet til å gjøre andre mennesker delaktig i denne opplevelsens erkjennelse som en gjengyd i hans indre: "Du skal bekenne mitt navn for menneskene, formane dem til å omvende seg og søke meg mens jeg finnes, kalle på meg når jeg er nær og rører ved deres hjerter, så kunde de omvende seg fra mørket til lyset." (Gjertsen s 32f)

MYSTIKK OG SAMFUNNSENKJEMMENT

Den kristne mystiske tradisjonen er overbevist om at den gammeltestamentlige profetien i Joels bok – "En gang skal det skje at jeg utøser min Ånd over alle mennesker. Deres sønner og døtre skal profetere, de gamle skal drømme drømmer og de unge skal se syn. Selv over slaver og slave-

kvinne vil jeg i de dager øse ut min Ånd” (Joel 3,1-2) – oppfylles den første pinsedagen i Jerusalem slik Peter fremhever i sin tale den gangen.

Det er denne erkjennelsen som former Hauges bevegelse og gjør den til en av de viktigste sosiale bevegelser i Norges utvikling. Når Gud kan akseptere den direkte kommunikasjonen med alle slags folk uavhengig av sosial klasse, utdanning, kultur og kjønn, frigjør dette mennesker fra forestillingen hos de mektige menn i stat, kirke og næringsliv om at de er gitt monopol på å forstå, tolke og utforme folks liv og virkelighet.

Mystikeren avsondrer seg fra det i verden som hindrer foreningen med Gud, men dette betyr ikke verdensflukt. Mystikk er nærvær i seg selv og i den virkeligheten en lever i, og leder derfor til samfunnsengasjement.

”Kjærligheten til Gud viser seg i kjærlighet til menneskene og hele Guds skaperverk. Kontemplasjon er å delta i kjærlighetens kamp mot ondskap i verden og i sitt eget hjerte” (Gjertsen s 28). Hauge tar derfor avstand fra den klassiske pietismens verdensflukt og askese:

”Og saa vil en gjerne gjøre ham [Gud] noget godt igjen; men da han ikke behøver vor teneste, uden at vi skal vise vor Gienkierlighed mod dem som behøver Hielp i aandelige og timelige ting ...” (Aarflot s 186) ”... Mit kaldsbrev er at elske Gud og min neste.” (Aarflot s 187)

Aarflot siterer ham slik: ”... han og hans venner i den første tiden ofte var kommet i skade for å fornekte de uskyldigste ting i iveren etter å adskille seg fra et verdslig livsmønster....: Herren give oss visdom saa vi ei rører ved forbudne ting og ei forkaster de lovlige ... Gud har givet oss Viin saa vel som vand, Sukker og hvede saavel som havre og Neber.” (Aarflot 181/82) Aarflot fortsetter: ”... han livsnære, praktiske forståelse av kristenlivet som et kall til å prise Gud i den jordiske gjerning. Derfor er det viktig at den kristne skal bruke verden selv om det er nødvendig å fornekte dens makt.” (Aarflot s 180)

”Jeg haver før skrevet om den Aands art, som gav sig i kloster, og faer legge til, at det er Eremitisk Aand ... Maaske Quale vil bygge Closter, som fordum, til sin Kirkestiftelse, saa vil jeg derimod bygge Fabrikker, drive Handel, arbeide

til Hjelp med Haandverkere, og naar tid og kraft haves, da fornemmelig dyrke jorden.” (Aarflot s 188/9)

Slik formes det en bevegelse av uredde og frimodige mennesker i by og bygd, som tolker Skriften, tar ansvar for sitt husholds levebrød, ledsager mennesker i nød og med særlige utfordringer og involverer seg i et aktivt samfunnsengasjement for å forme samfunnet i tråd med Guds visjon for menneskene.

Hvilke impulser vil jeg så særlig løfte frem fra Hauge-arven i vår samtid? La meg nevne fire:

Alle skal med

Vi mennesker har en iboende evne til å utelukke mennesker som er annerledes, og som vi mis tenker ikke har kapasitet til å være fullverdige medlemmer i våre fellesskap. Det gjør seg gjeldene i både kirke og samfunn. Haugebevegelsens oppfatning av alle menneskers likeverd gjorde at grupper som ikke ble ansett som fullverdige deltagere i kirke og samfunn, ble myndiggjort og fikk ansvar. Det gjaldt bønder og husmenn, og det gjaldt ikke minst kvinner. En betydelig andel av bevegelsens regionale ledere var kvinner. Det tilhører et av historiens paradokser at organisasjoner og kirkesamfunn som ikke tillater kvinner som prester og i ledende posisjoner, påberoper seg å stå i Hauges tradisjon.

I Borg bispedømme har vi prioritert å arbeide med å inkludere mennesker med nedsatt funksjonsevne i kirken og sikre deres rettigheter til livsutfoldelse, inkludert trosutøvelse i samfunnet. Det er slik jeg ser det et engasjement i Hauges ånd.

Engasjementet til Den norske kirke, i likhet med kirker i hele verden, for å inkludere mennesker av annen kultur og religion i våre lokalsamfunn er tilsvarende et engasjement i Hauges ånd.

Frigjøring til økonomisk og politisk engasjement

Jordbruk var den viktigste næringen i Rolvsøy helt fram til 1800-tallet. På grunn av karrig jordsmonn og ekstensive jordbruksmetoder var avlingene ofte små og usikre, og rolsingene var der-

for særlig sårbare mot uår, krig og kriser. I 1773, to år etter Hans Nilsen Hauges fødsel, døde nesten tre ganger så mange som det ble født (34 døde, 12 fødte) i Tune sogn. Dette danner bakteppet for Hauges sterke samfunnsengasjement. Det var motivert både av barmhjertighet og av det Aarflot kaller et sosialrevolusjonært motiv (Aarflot s 188) for å sikre alle mennesker det daglige brød.

Samfunnsengasjementet artet seg i sterk kritikk av rike som ikke erkjente at deres rikdom skulle forvaltes til beste for nesten: ”De verdslige har lagt seg etter verdens goder mens de fromme har forsaket dem og dermed gitt de verdslige makten i verden.” (Aarflot s 188) Vekkelsen og den sanne omvendelse skulle ”... ogsaa kunde efterhaanden stoppe de Riges Overdaad; der ei allene lever i Pragt, men og ofte af sin Urettferdighed og Næstens Undertrykkelse” (Aarflot s 188).

Hauge var i begynnelsen tiltrukket av et eiendomsfelleskap i tråd med Apostlenes gjerninger der det sies at disiplene hadde alt felles. Dette danner bakgrunnen for at han initierer sosiale forsikringer og hjelpekasser. Men han forlot etter hvert tanken om det radikale eiendomsfelleskap. Han mente at etter apostlenes dager var blitt slik at staten fungerer og må fungere som en felleshusholdning. Staten må derfor legge til rette for alles likeverdige mulighet til arbeid og økonomisk virksomhet og må se sitt ansvar for de fattige og undertrykte ”fra nærmeste nabo til fier-neste riger” (Aarflot s 190). Den enkelte må tjene Gud med legeme og ånd og det jordiske kallsarbeidet må utføres med troskap og flid, så det kan tjene til alles vel (Aarflot s 191).

I en viss forstand er Hauge i slekt med en kalvinsk arbeidslivsetikk som sosiologen Weber hevder er en forutsetning for kapitalismen. Hauges økonomiske engasjement sprenger uten tvil aristokratets økonomiske monopol og frigjør entreprenørskap. Men Hauge så ikke fremgang i næringsvirksomhet som uttrykk for Guds utvelgelse, snarere som et redskap for å sikre nestens ve og vel og bekjempe fattigdom.

Hauge selv satt i fengsel i 1813/14, men bevegelsen var representert både på Eidsvoll og i det første stortinget. Historikere er i dag enige om at

Haugebevegelsen var den viktigste forutsetningene for bøndernes frimodighet i drøftingene både på Eidsvoll og de første Storting, og i enda sterkere grad utover på 1800-tallet. Dette politiske engasjementet var en helt naturlig følge av deres samfunnsengasjement og overbevisningen om at staten må legge til rette for alle borgeres deltagelse i økonomi og næringsvirksomhet, men også tillate frie organisasjoner, næringsvirksomhet og ytringer.

For Den norske kirke i dagens Norge er det en stor utfordring å komme til rette med vår ufattelige velstand og velferd i forhold til levekårene i mange andre land, men også tendensen vi ser til økte forskjeller i Norge. Hauges sterke advarsel mot rikdommens farer er svært relevante for oss, ikke minst fordi denne rikdommen er samlet opp ved å eksportere fossil energi. Vi vet at dette ødelegger levegrunnlaget for mennesker i andre land, skaper konflikter og fører mennesker på flukt fra uholdbare levekår. I likhet med Hauge-bevegelsen må vi ha frimodighet til å løfte disse og andre tilsvarende spørsmål inn i det offentlige rom og være med på å påvirke beslutningstagere i religion, stat og næringsliv til ansvarlighet og å handle til beste for vår neste.

Relasjon til islam og andre religioner

Jeg nevnte at mystikken er en åndelighet som gjenfinnes i alle religioner, og ikke minst som en levende del av jødisk og muslimsk spiritualitet. Mester Eckhardts kjennskap til Aristoteles skyldtes de arabiske oversettelsene fra gresk på oppdrag fra den store islamske filosofen al-Farabi i Damaskus og ble utført av syrisk-ortodokse munk i Damaskus. Teksten fulgte så med muslimene til Andalucía der de ble oversatt til latin, og slik ble de gjort tilgjengelig i Europa og kunne danne utgangspunkt for renessansen. Mester Eckhard siterer ofte den sentrale jødiske filosofen Maimonides (1100-tallet) og den persiske astronomen, filosofen og poeten Ibn Sina (900-tallet). Ibn Sina var en del av pensumet på europeiske læresteder, særlig i medisin, helt fram til langt ut på 1800-tallet. En annen sentral islamsk filosof som var en del av middelalderens felles mystikkbevegelse var Rumi som levde i første del

av 1200 tallet. Han var født i Afghanistan, men måtte flykte og virket det meste av sin tid i dagens Tyrkia.

Hauges forhold til mennesker av annen religion, også islam, er ganske oppsiktsvekkende. Ifølge Andreas Aarflot var Hauge opptatt av dette spørsmålet allerede i de første skrifterne og har senere flere grundige refleksjoner om de ikke-kristnes posisjon i forhold til Gud. I korthet mente Hauge, forankret i flere bibelsteder (Joh 8,16, den romerske offiseren Luk 7) ”efter det vitnesbyrd som Jesus gav den gode troe hos høvedsmannen, som var en hedning, lærer vi at mange hedninger bliver Salig, thi dem kan komme til opplysning, tillige med andre mennesker der lever stilt hen i et christeligt og gudeligt levnet” (Aarflot s 148 – skriftet ”Guds visdom”). I skriftet ”Religionens forening” (fra 1804) hevder Hauge (iflg. Aarflot) at ”det ikke er den ytre religionsform det kommer an på, men på det indre alvor i utøvelsen av religionen. Også hedningene kan legge stort alvor i sin religiøse aktivitet, og da Jesu frelse er tiltenkt alle mennesker, vil også de dydige hedninger få del i den. Det er oppriktigheten i den religiøse iver som er avgjørende” (Aarflot s. 149/50). I et skrift i 1822 heter det at en hedning kan få fred i sitt indre, i klassisk mystisk tradisjon, ved å følge ”den invortes ledestjerne, som drager og styrer ham til agtpaaagivenhet paa sit invortes vidnesbyrd, forenet med betraktninger over verden og det moralske væsen i ham selv” (Aarflot s. 150). At han også understreker at ”Gud behager da den som gjør rett, enten det er Jøde eller Hedning, tyrk eller christen, han vil ha alle folk under si fane”, er mer tradisjonell kirkelig skapelsesteologi.

For Hauge er det ikke slik at enhver blir salig i sin tro. Alt forankres i Kristus. Det er respekten for andres religiøse erfaringer og livsførsel og rekkevidden av Kristi verk Hauge ser større på enn det mange av hans etterfølgere kom til å gjøre, og de fleste av oss er vant til.

For Den norske kirke i vår tid inspirerer dette til fordypet arbeid særlig med den jødiske og islamske mystikken, fremheve våre felles kulturelle røtter, utvikle samhandling og felles samfunnsnyttige praksiser og være en ledende aktør i ut-

viklingen av det nye Norge med mangfold og fellesskap. Dialogsenter Østfold er et lite uttrykk for dette. Samtidig gir det oss en forpliktelse til å kritisere religiøse aktører som fører en ekskluderende praksis som leder til undertrykkelse og forfølgelse av de andre.

Tydelighet om gudserfaringens forankring i Ord og Sakrament

I vår tid ser vi en sterk økning i det som vi ofte kaller en alternativ religiøsitet. Denne religiøsiteten har slektskap med deler av den mystiske tradisjonen og kan i vår norske kontekst knyttes til en kristen tradisjon. Deler av den karismatiske bevegelsen er også i slekt med denne alternative religiøsiteten. Hauge hadde mange diskusjoner med dem som i hans språkbruk sto for en svermerisk åndsteologi. Hans målestokk på åndserfaringenes sunnhet var om de var forankret i Skriften og Kristus, samtidig som han fremhevet sakramentenes nødvendighet for bevegelsen, forvaltet av (statens) presteskap. Hauge la videre stor vekt på kunnskap og studier, i skriften, i vitenskapen og i teologisk-oppbyggelig litteratur. Den mystisk-ekstatiske erfaringen var viktig, men måtte hele tiden prøves mot ervervet innsikt. Men han er også tydelig på at de ekstatiske-mystiske erfaringene ikke måtte forsøkes fremprovosert og var slett ingen forutsetning for å være en del av bevegelsen.

Også i vår samtid ser vi hvordan enkelte forsøker å tilrive seg autoritet ved å henvise til sine ekstraordinære erfaringer og slik plassere seg i en egen, åndelig superliga. Samtidig er det nødvendig for oss å møte religiøse erfaringer ”utenfor boksen” med ydmykhet og undring, slik ikke minst professor Jan Olav Henriksen har fremholdt de senere årene.

TIL SLUTT

Den delen av Hauge-arven, som vi ikke bør videreføre, er hans etterfølgeres sterke skille mellom ”vakte” og ”de andre”. Det har lagt grunnlag for mye vondt og har i realiteten holdt mange mennesker borte fra kirkens sakramenter, evangeliet og den korsfestede og oppstandne Jesus Kristus. I denne verden vokser korn og ugress i sam-

me åker. Det er bare Gud som ser og vet hvordan det står til med oss. Dommen hører Gud til; kirkens kall er å ”følge Jesus”, som var Hauges siste ord på dødsleiet. Den delen av Hauge-arven er det like viktig å holde høyt i dag, som det var på Hauges tid.

UTVALGT LITTERATUR:

Nils Ivar Agøy: Lutherdom, demokrati og velferdsstat i Agøy mfl: Trådene i Samfunnsveven, Verbum 2017.

Ingrid Gjertsen: ”Kom du min Sulamith”. Sang og mystikk i haugiansk fromhet. Solum 2007.

Oddmund Hjelde: Hans Nilsen Hauge og mystikken i Skrift og Skole, Festskrift til Oddmund Hjelde, Land og Kirke 1970.

H. Ludin Jansen: Mester Eckehart, Gyldendal 1970.

Dag Kullerud: Hans Nilsen Hauge, Aschehoug 1996.

Truls Liland og Magne Supphellen: Kallsorientert seriegründer i Agøy mfl: Trådene i samfunnsveven, Verbum 2017.

Andreas Aarflot: Hans Nilsen Hauge, Liv og budskap. Universitetsforlaget 1971.

luther

Kari Fure

FLUKTEN FRA SYRIA OG IRAK

199,-

Flere millioner mennesker flykter fra sine hjemland i Midtøsten. Blant disse er det mange kristne. De drives vekk fra områdene der den kristne kirke først etablerte seg. Slik kuttes kirkens røtter.

I *Flukten fra Syria og Irak* forteller Kari Fure om møter med mennesker som står midt i dramaet. Hun har snakket med flyktninger og kirkeledere, politikere og personer som risikerer livet for å hjelpe – og orientalske kristne som starter et nytt liv i Tyskland, Sverige og Norge.

Fure setter enkeltskjebnene inn i en politisk og historisk sammenheng. Hun drar linjene til folkemordet i Tyrkia for hundre år siden, og spør hvorfor de religiøse motsetningene i Syria og Irak ble så dype. Fure har også møtt folk som drømmer om trygghet i en selvstyrt provins for kristne og andre minoriteter på Ninive-sletta i Nord-Irak.

Les den spennende historien!

www.lutherforlag.no

ORD AV LUTHER

OM KJÆRLIGHET

Kjærligheten er et bilde av Gud, ikke et dødt bilde eller et bilde malt på papir, men et levende vesen i en guddommelig natur som brenner fullt av alt godt.

(WA 36. 424:27–29)

Kjærligheten alene er en dyd, og den skaper alle andre dyder.

(WA 9. 90:34)

Den som rett vil elske Gud og holde hans bud, han må være slik at han kan gi avkall på gods, legeme og liv.

(WA 45. 154:32–33)

Mennesket elsker på en gal måte seg selv og bare seg selv. Denne feilen kan det ikke rette på uten å sette sin neste i sitt eget sted.

(WA 56. 126:25–26)

Kjærlighet er ikke noe annet enn å være nådig og god av hjertet, og å tilby og vise all godhet og vennskap.

(WA 36. 358:11–13)

Kjærligheten er på samme tid en stor venn og en stor fiende. Den straffer hardt og hjelper godt. Den har et hardt skall, men en søt kjerne. Den er bitter for det gamle, men søt for det nye menneske.

(WA 10 I. 1. 266:6–9)

Det er kjærlighetens første og største gjerning og det en kristen skal gjøre når han har blitt en troende: Å bringe andre mennesker til troen på den samme måte som han selv har kommet til troen.

(WA 12. 521:19–22)

*Sitatene er hentet fra Kurt Aland:
Hva sier Luther? Et Luther-leksikon,
Oslo: Lunde 1974.*

FRA BOKFRONTEN

MARIANNE BJELLAND KARTZOW (RED.): LUKAS UNDRING OG UTFORDRING

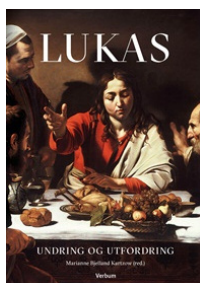
132 SIDER VERBUM FORLAG 2016

ISBN 9788254313336

Verbum har utgitt en bok med 15 korte refleksjoner til utvalgte Lukas-tekster sammen med prester og fagpersoner med tilhørighet til Det teologiske fakultet. Er det noe vi hilser velkommen, er det faglige bidrag som kan føre oss forbi slørene av de litt for

tilvante lesninger som ofte stenger for bibelteksternes tale i en ny tid. I denne boka får vi nye leserperspektiv til tekster som jevnt over hører blant de kjente og kjære, og hvor nær alle inngår blant kirkeårets tekstrekker. Forfatterne representerer et faglig mangfold bestående av teologistudenter, prester, professorer og forskere. Utgangspunktet har vært et studieemne hvor målet har vært å ”utforske grensene for mening og mulighet” hos Lukas.

Et faglig premiss er metodemangfoldet som har utviklet seg i NT-faget gjennom senere tiår. I pedagogiske ordelag taler man om tekstenes *tre verdener*: Om meningen som finnes henholdsvis *bak*, *i* og *foran* tekstene – altså innenfor deres his-

toriske univers, deres litterære univers og i virkningshistorien som også inngår i leserens univers. Under et slikt perspektiv framstår de gamle evangeliene som *levende tekst* fordi meningen aldri kan fastsettes én gang for alle. Verktøyene fra den historisk-kritiske metode er ikke glemt, men suppleres med metodiske innfallsvinkler som vil åpne tekstene på nye måter.

Variasjonene i ståsted, preg og perspektiv er dermed noe av det som kjennetegner bidragene i boka: Flere studier trekker veksler på historiske studier av tjener-/slavebegrepene og viser hvordan fortellingene kan romme rystende motiv som utfordrer vår nåtidige bruk. Hos én legges vekten på det tekstkritiske og hvorvidt den gitte teksten har hørt med i det opprinnelige evangeliet eller ikke. Nyere innsikter om lingvistikk og om evangeliets særpreg og plott gir fruktbare perspektiv til mange av bidragene. Det inviteres også til refleksjon i spenningsfeltet mellom ”da og nå” med sideblikk til tema som spenner fra surrogati, samspill barn/foreldre, enkers rolle, til moderne markedsøkonomi. Andre igjen legger hovedvekten på motivenes videre liv, det være seg hos Hildegard av Bingen og Karen Blixen, eller i julesangene vi ofte synger.

Her er det mye som kan sette tankene i sving for interesserte lesere. Et spørsmål er imidlertid hvem disse leserne kan være. Boka er lagt opp med spørsmål til samtale og er støttet fra Kristelig studieforbund (K-stud). Den vil utvilsomt ha noe å bringe til både studiegrupper og prester i prekenforberedelse, som er innforstått med bokas premisser. Kombinert med andre fagtekster kan den også brukes av prostigrupper i fornyet arbeid

med Lukas. Men boka vil fremstå som ujevn dersom man forventer at alle bidrag skal fungere like godt som renskårne tekstgjennomgørelser eller samtaleopplegg. Korte, eksperimentelle innspill som dette må nødvendigvis bli selektive i sine innfallsvinkler, og ikke alle bidrag vil innfri hvis man er ute etter en mer oversiktlig eksegetisk, homiletisk eller eksistensiell refleksjon til tekstene.

Forlag og redaktør skal ikke desto mindre ha ros for å ha tatt sjansen på et kreativt prosjekt som dette. I tillegg til å levere fornyende perspektiv til enkelt-tekster aktualiseres noen overordnede problemstillinger i møte med metode-mangfoldet: Hva slags lesemåter har mest å gi inn i den kirkelige konteksten denne boka sikter mot? Hva slags lesninger er det som i størst grad klarer å åpne tekstene? Hva vil det egentlig si å lese en tekst i dag? Med dette gir den lille boka næring til en stor samtale som ikke bare handler om NT-metode: Den utfordrer til videre drøfting av sammenhengen mellom faglig og eksistensiell lesning, om hvordan tekstene kan bidra menneskers tro og meningsdannelse i en kritisk tenkende samtid. Boka og samtalen kan dermed anbefales, og gjerne i kombinasjon.

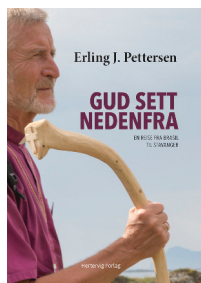
Inge Westly

ERLING J. PETTERSEN:
GUD SETT NEDENFRA
EN REISE FRA BRASIL TIL STAVANGER
STAVANGER: HERTERVIG FORLAG 2016. 267 S.
ISBN 978822161640

Tidligere Stavangerbiskop Erling J. Pettersen skriver i forordet til boken om håpet han har om "at noen skal få mot til å leve i en verden preget av uro og kamp for å overleve" gjennom møtet med tekstene hans – eller tekstsamlingen, som han kaller den.

Tittelen *Gud sett nedenfra* gjenspeiler hvilket teologisk perspektiv han anlegger og identifiserer seg med. Tilnærmingen er formet av impulser fra brasiliansk frigjøringssteologi slik den artet seg på 1980-tallet da Pettersen gjorde tjeneste for NMS i Brasil. Perspektivet utfylles også av et annet, nemlig pilegrimens. Det framkommer i undertittelen *En reise fra Brasil til Stavanger*.

Boken er en litt brokete samling tekster, noe som gir inntrykk av at forlaget ikke har gått tungt inn i materialet redaksjonelt sett. Det illustreres godt ved at Finn Wagnes Hustavle er gjengitt med engelsk tekst, men omtales som "Ropet fra en såret jord". Fant ikke Pettersen eller forlaget den norske? I all hovedsak er utvalget av tekster knyttet til Pettersens tid som biskop i Stavanger bispedømme fra 2009 til 2017. Unntaket er tillegget om religionspedagogikk, en tidligere artikkel fra Norsk Teologisk Tidsskrift i 2007. Grunnen til at tekstene kan karakteriseres som brokete, ligger i deres noe ujevne litterære kvalitet; noe i dem blir skisseaktig og litt ufullendt. De kan være litt vanskelig å få tak på for en ekstern leser som ikke har noen nær tilknytning til bispedømmet, for deres nære sammenheng er ofte visitasen, prostiet, soknet, dialogmøtet, temakvelden eller vigslingsgudstjenesten et eller

annet sted i bispedømmet. Tematisk hører derimot mange av dem sammen, ikke minst med tanke på spørsmålene knyttet til religionsdialog og identitet. Men han forsøker også si noe om hvordan andre ser på Norge og vår oljerikdom fra utsiden.

Teksten "Når vi blir sett utenfra – blikk på vår oljerikdom" handler, som overskriften sier, om oljen og rikdommen, et foredrag som skapte overskrifter i nasjonale media da det ble holdt. Det er på mange måter en kritisk tekst der den tidligere biskopen tar for seg noen av de store spørsmålene knyttet til klima, miljø, olje og oljerikdom. Tidlig i foredraget konstaterer biskopen at "Vi som er best stilt, må våge å kutte betydelig hjemme. Her håper jeg kirken fortsatt vil gå foran".

I møte med en slik påstand kan jeg ikke unngå å reflektere over på hvilken måte kirken har gått foran, og hva som ligger i skjult i ordet "fortsatt". Kirken har sammen med mange andre aktører og lobbyister kommet med en rekke uttalelser og manet til fornyet engasjement, men i hvor stor grad har den maktet å få mennesker til å endre praksis? Pettersen etterlyser politiske løsninger og gjør seg til talsmann for at noen i oljefylket Rogaland må bli et foregangsfylke i klimaspørsmål. Men hva "noen" skal gjøre rent konkret for at ting skal endres, sier den tidligere biskopen etter min mening lite om. I det samme foredraget berører han spørsmålet om hvilket språk kirken skal bruke for å begrunne sitt engasjement for klima og miljø. Bakgrunnen er debatten som oppsto på Kirkemøtet i 2007.

Uten å begrunne det nærmere virker det nærmest som om Pettersen mener at kirkens språk de facto er endret fra et teknisk, byråkratisk språk som brukes overfor politiske beslutningstakere og myndigheter, til et mer åndelig språk som i større grad klinger sammen med kirkens eget. Jeg er ikke overbevist om at det er skjedd en forandring, men antar uenigheten om språk og språkbruk gjenspeiler en reell uenighet om hvem som er adressat for kirkens uttalelser.

Teologien og kirken står kontinuerlig i brytningen mellom det samtidige og de lange linjene. Hvordan de to dimensjonene forholder seg til hverandre, er gjenstand for stadig debatt og refleksjon. Den tidligere stavangerbiskopen har levert sitt bidrag.

Møtet med Pettersens bok levner liten tvil om det engasjementet fortsatt preger den tidligere stavangerbiskopen, men samtidig tror jeg at de også illustrerer at det er i ferd med å komme en ny generasjon kirkeledere som vil måtte finne andre perspektiv på utfordringene som Pettersen har løftet fram.

Erling J. Pettersen tilhører en generasjon prester som i mange spørsmål har utmerket seg med et tydelig sosialetisk engasjement. Slik sett er boken et testamente ikke bare fra ham selv, men bærer i seg en representativitet for hva som var og fortsatt er viktig for mange prester og kirkeledere fra hans egen generasjon.

*Morten E. Stensberg
Vikarierende sokneprest i
Grue og Grue Finnskog*

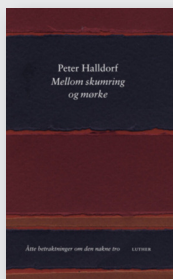

Anne-Margrete Saugstad
BIBELN FOR HODE OG HJERTE
 249,-

I denne boken deler Anne-Margrete Saugstad av sin store kunnskap om Bibelen og de bibelske tekstenes bakgrunn og sammenheng. Her finner du en rekke innfallsvinkler til hele Bibelens skattkammer – fra skapelsesfortellingen til Johannes' åpenbaring. Som leser vil du få større oversikt og forståelse for hva Guds ord er, og hva det handler om: Hans plan og gjennomføring av sitt verk til menneskehetens beste.

Anne-Margrete Saugstad er en skattet forkynner og har i en årrekke vært lærer i Det gamle- og Det nye testamentet ved Bibelskolen i Staffeldtsgate, senere Høgskolen i Staffeldtsgate.

www.lutherforlag.no

Peter Halldorf
MELLOM SKUMRING OG MØRKE
Åtte betraktninger om den nakne tro
 199,-

Hvorfor hadde ingen sagt at du måtte miste den gamle freden for å vinne en ny og mer virkelig fred? Idet døden sluker Jesus, mister disiplene sin tro. Påskeaften, dagen mellom korset og oppstandelsen, speiler en realisme som ingen av oss kommer utenom, dagene når ateismen åpner seg som en avgrunn i vår sjel. Er Gud død? Finnes han ikke lenger? Har jeg levd på en illusjon?

Boken er knyttet an til fasten og påsken, men den kan også med stort utbytte brukes som en meditasjonsbok når som helst på året.

www.lutherforlag.no

SØNDAGSTEKSTEN

PER KRISTIAN SÆTRE - SJUR ISAKSEN - ØYSTEIN I. LARSEN - ESPEN DAHLGREN DOKSRØD

18. SUNDAG I TREEININGSTIDA - 19. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN
20. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN - BOTS- OG BØNNEDAG

18. SUNDAG I TREEININGSTIDA

8. OKTOBER 2017

Preiketekst: Matt 8,14–17

Lesetekstar: Jes 53,1–5 / Hebr 2,10–18

Forteljningstekst: Joh 7,53–8,11

Liturgisk farge: Grøn

Sundagen etter påskedag om hausten møter kyrkjelyden kvart år ei forteljning om Jesus som lækjer sjukdom. Teologisk er grunntonen den same baa sundagane; det handlar om Guds siger over døds-kreftene. Samstundes er der ein skilnad. Underforteljingar der døde får livet tilbake, les me gjerne som speglingar av Jesu oppstode, og dermed opnar moglegheitene seg for å snakke om den store kristne vona om oppstoda ein stad der framme. Forteljingane om Jesus som lækjer, held oss derimot fast i tida her og no. I evangelie-teksten gjer Jesus svigermor til Peter frisk, og det skaper ei forventning som får halve Galilea til å møte fram med sine sjuke i von om at dei også kan verte lækte. At Jesus var kjend for å kunne

gjere sjuke friske, er historisk noko av det sikraste ein kan seie om Jesus. Eit halvt hundreår etter Jesu tid nyttar dei tre synoptiske evangelia stor plass til slike forteljingar om Jesus som lækjer. Det eit tydeleg teikn på at vona om lækning ikkje berre var knytt til Jesu liv på jorda, men levde vidare i den tidlege kyrkja. Samstundes er det, når ein ser både måten desse forteljingane er fortalte på, og dei diskusjonane som oppstod i dei fyrste hundreåra, ingen grunn til å tru at desse forteljingane ikkje vart møtte med skepsis og vantru. Slik sett er lite nytt under sola, for i kyrkjebenkene denne sundagen vil dei sitje, dei som slett ikkje kan få seg til å tru at dagens evangelium er sant, og ved sidan av sit dei som har bede mange bønner om lækning utan å verte høyrde, og på benken bak sit dei som tenkjer at å kunne gjere folk friske, det høyrer med når ein snakkar om frelse og slikt, men som kanskje stiller spørsmål om kyrkja er dei som er best på akkurat det.

Inn i eit slikt samansett felt skal ein preike på denne dagen, og ein predikant må ha ein idé både om korleis ein sjølv trur og tenkjer rundt desse tinga, og om korleis ein skal formidle det ein tenkjer, på ein måte som gjer at folk kan lytte. Tekstboka gjev på den eine sida litt hjelp; på den andre sida kan det vere at tekstutvalet lokkar til ein utveg eg tenkjer ikkje tek preiketeksten heilt på alvor. Denne sundagen er ein ny kyrkjeårsdag frå 2011, og dei tre rekkjene ser på lækning frå ulike perspektiv. I tredje rekkja er bønna om læ-

king framheva, med ein klagesalme som lesetekst, og i andre rekkja er det læking som vitnemål for folkeslaga som er tydelegast. I fyrste rekka peikar lesetekstane i ei anna retning, og det gjer for så vidt òg forteljingsteksten. Her handlar det tilsynelatande om tilgjeving for syndene, og det kan vere vanskeleg å sjå samanhengjen mellom tekstane. Det finst likevel grunnar til å gjere det slik. I evangelieteksten siterer Matteus på sitt karakteristiske vis frå Jesaja 53,4 og peikar på at lovnaden om han som ”tok bort våre plager og bar våre sjukdomar”, vart oppfylt då Jesus dreiv ut åndene og lærte dei sjuke. For evangelistane ser det ut til at dette var eit poeng godt nok i seg sjølv. Det eksisterte ei forventning om at Gud i dei siste tider skulle gjere under og gjenopprette det som ein gong hadde vore (Jfr. t.d. Jes 35,5–7; 61,1–7), og i Matt 11,2–6 og parallellteksten Lukas 7,18–23 er Jesu lækingsunder sjølv teiknet på at han er den som skulle kome for å oppfylle desse lovnadene. Samstundes er det meir å hente i den delen av Jesaja 53 som Matteus ikkje siterer. Teksten held nemleg fram med ”han vart sára for våre brot og knust for våre synder”, og dette verset har vore brukt til å tolke Jesu død som soning for syndene truleg sidan Paulus (Rom 4,25; 5,1), og i alle fall sidan 1. Peters brev (1 Pet 2,24), medan det verkar som det ikkje vert lese slik i Matteus. Alt i dei gamle greske omsetjingane av Jesaja står det nemleg ”han ber syndene våre”, og ikkje ”sjukdomane”, men Matteus følgjer her, i strid med vanen elles, den hebraiske teksten (eller ein for oss ukjend gresk tekst), noko som tyder på at det har vore eit poeng at denne profetien handla om sjukdom. Når ein i tekstboka vel å lese heile Jes 53,1–5 som gammaltestamentleg lesetekst, og legg til hebrear-brevsteksten om Jesus som øvstepresten som er lik syskena sine i alle ting og sonar synene til folket (Hebr 2,10–18), så gjer ein den ikkje-siterte slutten av Jesaja-avsnittet til tolkingsnøkkel for evangelieteksten, og lækinga av Peters svigermor og utdrivinga av dei vonde åndene vert nærast for metaforar på syndetilgjeving å rekne. Det er ei åndeleggjering av akkurat denne Matteus-teksten, som eg meiner ville vere dei fyrste lesarane framand, sjølv om samanhengjen mellom

syndetilgjeving og læking vert tema ganske raskt etterpå (Matt 9,1–8). Dessutan gjev det den notidige predikanten ein enkel utveg. Sjølv om det er noko uklårt kva som er vanskelegast av å lækje og å tilgje synder, er det liten tvil om at det kostar predikanten mindre å snakke om Guds tilgjeving, som ein ikkje kan sjå, enn læking der ein med full rett kan krevje synlege prov, og ein kjem ikkje unna at denne Matteus-teksten handlar om det siste.

Trass i at lesetekstane denne dagen ikkje gagnar lesinga av evangelieteksten så mykje, så tener dei faktisk til å framheve eit par moment som fortener merksemd. Ved å sjå tilgjeving av synd i samanheng med læking og åndeutdrivingar, så vert det tydeleg kva desse viktige sidene ved Jesu gjerning har til felles. Alt handlar nemleg om å bringe menneske tilbake inn i fellesskapen samstundes som årsakene til at dei har hamna utanfor, er svært ulike. Den forretta forma når Matteus fortel om lækinga av Peters svigermor, gjev eit tydeleg døme. Gresken i v 14 er dramatisk: Ho ”låg” ikkje; ho ”var kasta ned” og hadde feber. I neste vers stod ho ikkje opp sjølv; ho ”vart reist opp” og tente Jesus. Både at ho låg til sengs, og at ho kom seg på beina, er konsekvensar av det nokon utanfor henne har gjort. Sjølv går ho frå ”å ha feber” til ”å tene”, frå å vere definert av sjukdomen til å delta i det vanlege kvardagslivet. Sjølv om læking òg inneber at kroppen byrjar fungere normalt att, kan ein ikkje gløyme at læking òg har eit sosialt perspektiv.

Ein annan ting særleg hebrear-brevsteksten er med på å understreke, er at Jesu gjerning må forståast ut frå inkarnasjonen. Han var mellom sysken og ”lik syskena sine i alle ting”. Han visste kva sjukdom var, og han handlar ut frå medkjensle. Det viktigaste verbet i 8,14 er ”såg”. Den sentrale hendinga er at Jesus som er gjest i huset, på ein eller annan måte ser ho som ligg til sengs, og med ein gong skjønar kva som trengst. Han bryt skiljet som held henne utanfor, når han rører ved henne, og i det same vert ho frisk. Dette er eit grunnmønster i mange av underforteljingane, men sidan akkurat denne er så effektivt fortalt, vert det ekstra tydeleg.

Inkarnasjonen kan òg vere ein nøkkel til å

finne ein sannare og sunnare teologi om læking. Noko av det som gjer det vanskeleg å snakke om desse undertekstane, er for det fyrste at vår kultur skil så strengt mellom naturleg og overnaturlig, og så er me vane til å rekne Jesu lækingar som overnaturlige og knytte til hans guddommelege natur. Somme under, som dødeoppvekkingane og naturundera, høyrer logisk til i denne kategorien. Det er likevel interessant å leggje merke til at i kjeldene frå dei fyrste hundreåra synest det at Jesus lækte og dreiv ut vonde ånder å vere eit ukontroversielt faktum, sjølv i sterkt kritiske kjelder, medan ein stridast om årsakene til at han kunne gjere det. Det er heller ikkje slik at lækingsundera fører til dei store vedkjenningane, meir undring slik som i Matt 9,8: ”Dei vart gripne av ærefrykt og lova Gud som hadde gjeve menneske slik makt.” Dersom Jesus i alle fall eit stykke på veg var sett på som ein lækjar mellom andre, treng ikkje det vere eit problem, snarare tvert om. Tanken om at Jesus framleis er til stades i kyrkja, er grunnlaget for at ein framleis kan snakke om læking i kristen samanheng. Dersom ein utelukkande fokuserer på det mirakuløse, vert det på den eine sida litt tynt, og ein endar opp med mange skuffingar; på den andre sida liknar det nokså lite på det Jesus sjølv dreiv med. Dersom ein i staden tenkjer stort om læking, ser det som noko som gjeld heile mennesket og tenkjer at alt som gjev menneske helse og fellesskap er av Gud, kan ein gje verdi til det arbeidet alle som står i diakonal teneste gjer, og til alle som er med på å gjere andre friske, anten dei har betalt for det eller ikkje. Då kan ein òg tenkje at bønene om læking kan få svar på så mange ulike måtar, og ein treng ikkje oversjå dei mange naturlege undera i jakta på dei overnaturlige.

Sjølv trur eg at eg hadde prøvd å landa preika mi omlag der. I førebuinga av denne tekstgjennomgangen har eg hatt stor nytte av Karl Olav Sandnes og Jan Olav Henriksen si bok *Jesus as Healer. A Gospel for the Body* (Eerdmans, 2016), og som hjelp til gjennomtenking av teologien rundt helse og læking, og dermed til ganske mange preiker i løpet av året, er boka sterkt tilrådd. Til salmesetelen denne dagen er der jo mange gode salmar om Guds omsorg som kan brukast:

209 – ”Døden må vike for Gudsrikets krefter” er god for å setje det heile i samanheng med sundagen før og påskeevangeliet; 897 – ”Å, denne kilde” har det same heilskaplege perspektivet på læking, med ”du gir meg tilbake helse, liv og mot”, som kan lesast ut av tekstane for dagen, og gjer seg godt som salme etter preika.

PER KRISTIAN SÆTRE
STIPENDIAT MF
PER.K.SATRE@MF.NO

19. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

15. OKTOBER 2017

Prekatekst: Luk 20,45–21,4

Lesetekster: Jes 55,1–3 / Apg 8,4–24

Liturgisk farge: Grønn

Reformasjonstema: Frelsen er ikke til salgs

FIENDEBILDER SOM STRATEGI

Reformasjonsbevegelsen ble til i en opposisjon, slik alle reformasjoner og revolusjoner blir det. De nærer seg av bildet av en motpart. Jeg skriver disse linjene midt i en norsk valgkamp. Behovet for å gjøre seg tydelig forskjellig fra de andre, leder stadig til karikeringer og overdrivelser når motparten skal beskrives. Noen ganger tas løgner eller "fake news" i bruk. Slik var det også i Luthers og de andre reformatorenes kamp for en ny liturgi og en fornyet kirke. Overdrivelsene og karikeringene i beskrivelsen av pavekirken var mange og kanskje politisk nødvendige. Flere katolske teologer har bemerket dette i forbindelse med 500-årsmarkeringene dette året. Noen har sutret over det; enkelte har levert aggressive motangrep. Overskriften og slagordet "Frelsen er ikke til salgs" forutsetter på sett og vis at den faktisk har vært lagt ut for salg, og at akkurat det var en gjennomgående forståelse av frelsen i den kirken Luther ønsket å reformere. Bildet var nok mer nyansert. Likevel innebar Luthers sterke betoning av frelsen som "sola gratia" en betydelig og frigjørende nyorientering for mange alminnelige troende, uansett om den livnærte seg av overdrevne fiendebilder eller ikke.

TEKSTEN

Om reformatorene trengte noen fiendebilder av det religiøse lederskapet for å holde dampen

oppe, så var det kanskje sann for de første kristne også? I NT er de jødiske lederne i hovedsak portrettert som motstandere av Jesus. Han satte dem på plass; de presset ham mot kors og død. Men det var ikke alltid så entydig. Og på denne dagen, med reformasjonstema, har vi faktisk et vakkert unntak. Både hos Lukas og i parallelteksten hos Markus (12,38–44) beskrives det et vennligere klima mellom Jesus og de skriftlærde, forut for det som er vår tekst. Det starter riktignok med en felle. Jesus blir satt på prøve i spørsmålet om skatteplikt til keiseren i Rom. Her gjennomskuer Jesus baktanken til spørsmålet (Luk 20,23). Men etter hans geniale retoriske svar, snudde stemningen. Flere, både fariseere og saddukeere, ble oppriktig interessert, stilte spørsmål og fikk svar fra Jesus, som ikke bare var polemiske eller refsende. Jesus ble anerkjent av dem, og Jesus anerkjente dem. Likevel blir det, til tross for den relativt gode stemningen, nødvendig for ham å advare mot de skriftlærdes fromhetsutøvelse. Og da er vi inne i vår tekst.

Hele kapittel 20–21 ser ut til å utspille seg på tempelplassen i Jerusalem. I tempelet var det mange offerkister, hver til sine bestemte formål. Men det var også en kiste som kunne brukes til frivillige gaver som ikke var øremerket. Trolig var det der Jesus hadde satt seg ned. Tempelkisten – *gazofylakion* (21,1) – ordet kan både bety skattkammer eller en liten kiste til å legge penger i. I vår tekst er det den siste betydningen som er sannsynlig. Ifølge en samtidig beskrivelse av tempelet i Jerusalem var det 13 slike trompetformede kister på forskjellige steder i kvinnenes forgård, den nest ytterste delen av tempelet. En tempelkiste er også beskrevet i 2 Kong 12,9, som en stor kiste på høyre side av alteret. Der samlet man alt som ble gitt til tempelet. I to korte sekvenser møter vi Jesus i den doble revolusjonære bevegelse: Først henter han ned dem som er opphøyd. Så løfter han opp dem som er nedbøyd. Begge bevegelsene har noe med frelse og betaling å gjøre.

- Han henter ned dem som er opphøyd. Han blir dristigere og dristigere når han ironiserer over de skriftlærdes selvopptatthet og falske fromhet. Han er på motstandernes bane-

halvdel men samtidig i sin Fars hus. Det er som om han heller bensin på de religiøse lederes ulmende irritasjon over hans framferd. Men folket lytter villig. Jeg tror vi må kunne si at Jesu advarsel mot utvendig fromhet og religiøst skryt har hatt sin virkning i blant oss. Det er ikke så mange som vifter selvbevisst med sin trosutøvelse blant norske kristne. Noe av det verste du kan bli kalt i Norge, er en falsk hykler som vil kjøpe deg til fordeler, enten det er i samfunnet eller i Guds rike.

- Han løfter opp dem som er nedbøyd. Hva er det ved henne, som er forbilledlig? Det kunne være hennes fattigdom. Men selv om Jesus konsekvent taler de fattige sak, tegner han ikke opp noe fattigdomsideal. Eiendomsløshet alene kvalifiserer ingen for Guds rike. Men den kan gjøre oss mer mottagelige og avhengige av Gud. Det kunne vært hennes beskjedne framtoning. Men selv om hun kom fram i ydmyket og trolig ga det hun hadde, med glede, er det neppe følelsene som er hovedsaken i denne fortellingen. Hvis vi skal vente med vårt bidrag til vi har den rette kjærligheten og den rene givergleden, er det noen av oss, som trolig må vente litt for lenge. Nei, det skarpe og ransakende poenget kommer helt til slutt. Hun ga alt hun hadde å leve av. Hvis vi oversetter ordrett fra gresk vil det stå: *Hun ga hele sitt liv*. Hun utleverer seg helt og fullstendig til Gud og Guds omsorg. Hun viser en konkret tro og overgivelse når hun rett og slett legger sitt liv i Guds hender. Hun har ingen annen sikkerhet enn Guds løfter. Det vi eier, gir oss ingen varig sikkerhet. Dessuten er det ikke vårt. Vi forvalter det bare en liten stund.

FRELSEN ER IKKE TIL SALGS. OK?

Trenger vi å snakke om dette? Er ikke en luthersk forståelse av frelsen som bare nåde (*sola gratia*) så innvevd i vår teologi og kristendomsforståelse at det skulle være helt unødvendig å hamre det inn enda en gang? Eller ligger trangen til å betale for seg så dypt i oss at vi igjen og igjen må snakke om det mest radikale i Kirkens budskap? Jeg vet

ikke helt.

- På den ene siden tror jeg oppriktig at det er svært få i Norge i dag, som har et bevisst bilde av en Gud som må blidgjøres med offergaver eller gode gjerninger. Det er relativt sjelden jeg møter mennesker som sitter fast i en skyld de tror står i veien for deres egen frelse, og at de derfor må handle eller forhandle seg til denne frelsen. Og om så var, ville det sannsynligvis ikke vært pavekirkenes skyld, men snarere en dårlig frukt av den lutherske pietismen. Det er vanligere i dag å tenke *demokratisk* om frelsen. Enten gjelder dette alle, eller så kan det være det samme. Jeg er glad for at forkynnelsen er tydelig på at Guds kjærlighet i Jesus utgjør en grunnbetingelse i livet, og at nåden er en stand man står i og ikke en vare man handler med. Det som kanskje kan forkynnes klarere, er at den frelse som ikke er til salgs, likevel er dyrt kjøpt. Det nytestamentlige vitnesbyrd om at Guds kjærlighet har kostet noe, håper jeg fortsatt vil lyde.
- På den annen side bruker unge og voksne ekstremt mye tid og krefter på å gjøre seg fortjent til kjærligheten. Og skammen over ikke kjenne seg verdig er blitt en folkesykdom, en helt reell lidelse. Jeg ønsker at ordet om frelsen skal lyde til frigjøring for alle dem som lider under denne skammen, og som sitter fast i dette strevet, uansett om de har Gud eller mennesker eller seg selv som den nærmeste og mest truende horisonten for sin skam. Du er verdig. Du har verdi fordi du er gitt verdi, en verdi som det ikke kan kjøpslås med.

Lykke til!

SJUR ISAKSEN
FØRSTELEKTOR OG PREST
SJUR.ISAKSEN@MF.NO

20. SØNDAG I TREENIGHETSTIDEN

22. OKTOBER 2017

Prekentekest: Joh 11,1–5

Lesetekster: 1 Sam 18,1–4 / Hebr 13,1–3

Liturgisk farge: Grønn

BETRAKTNING

Oppslag i Dagbladets magasin:

Venner på blå resept.

”Hva med venninnene? ‘Gi beskjed om det er noe jeg kan gjøre, hva som helst!’ hadde de sagt, sånt som folk gjerne sier, sånt som hun hadde sagt selv. Hva om hun tok dem på alvor? Og verre, hva om hun lot være?”

Sammenhengen mellom isolasjon, ensomhet og dårlig helse er godt kjent. Helseminister Bent Høie har kalt ensomhet et folkehelseproblem, like skadelig som røyking. Innforstått: Venner og nære relasjoner forebygger, men kan de også gjøre frisk?

”Jeg trengte noen som bare kunne holde meg i hånda, eller la meg være, når jeg trengte fred.”

”85 % av nordmenn har noen å spørre om råd eller hjelp hos. 16 prosent er plaget av ensomhet.”

”Så vi kan alle bidra med å gjøre folk rundt oss friske? – Ja, vi må ikke bare tenke at dette må spesialistene ta seg av. Vi vet at det å ha det bra i livet styrker immunforsvaret. Relasjoner er helt fundamentalt.”

Og på det illustrerte pilleglasset står det: VENN-
NER. Mot stress, depresjon, ensomhet og for tidlig død. Selv små doser har god effekt. Jevnlige bruk anbefales.

(Dagblad-magasinet i et oppslag om en kreftpasient, 29.07.17)

”Blå resept er en ordning hvor folketrygden yter stønad til dekning av utgifter til viktige legemidler og spesielt medisinsk utstyr og forbruksmaterie-
riell. – Det er et generelt krav for all refusjon på

blå resept at det er behandling av sykdom som er gått inn i langvarig fase og det er behov for langvarig behandling.” (Fra forskrift om blåreseptordningen)

Vennskap – et viktig legemiddel. Vennskap har vært skattet til alle tider og i alle kulturer:

”Venen sin skal ein vera ven, / honom og hans ven.” Hávamál, str. 43. Samtidig hadde dette i denne kulturen sine grenser: ”Men med uvens ven / vennskap halde / høver ikkje fagna folk.” – En slags plikt til også å overta vennens fiendskap ...

Men *gjestevennskap*, som for eksempel Sjømannsmisjonen regner inn blant sine bærende verdier, er mer grenseoverskridende. Det handler om å ta imot også den ukjente som trenger det og gi plass ved bordet. ”Gjestevennskap, skikk som går ut på at en fremmed mottas, får husly og bevertning under den stilltiende forutsetning at han skal øve gjengjeld.” (Store Norske Leksikon)

TEKSTEN

Dagens tekst danner innledningen til fortellingen om den dramatiske beretningen om Jesu oppvekkelse av vennnen Lasarus fra de døde. Johannevangeliet benytter jo ofte en fortelling som springbrett for en nærmere utfoldelse og drøfting av et tema som knyttes til hendelsen. I dette tekstavsnittet er drøftingen en del av fortellingen. Mens Lasarus presenteres som en som er leseren ukjent, bestemmes Maria ut fra en hendelse som først fortelles seinere i fremstillingen: Hun som salvet Jesus med den overdådige salvingen der hun brukte salve i verdi tilsvarende en alminnelig årsinntekt (12,1ff).

Vennene bodde i en landsby på vei inn til Jerusalem. Slik bygger disse fortellingene opp til de avgjørende begivenheter omkring Jesu død og oppstandelse. Slik dagens tekst er arrondert, er egentlig Jesu påfallende sendrekthet (Jfr. 2,2–5; Min time er ennå ikke kommet) – ikke i sentrum av oppmerksomheten. To ganger fremheves Jesu nære forhold til sin venn, sine venner. V 3 og v 5, der de to verbene *fileå* – være glad i, knyttet til, være venn med og *agapeå* – elske (her i imperfektum, som uttrykker det varige), brukt uten signifikant forskjell. I vår oversettelse er begge

gjengitt med det litt mer almene ”å være glad i”.

Når Guds Sønn herliggjøres, er det til Guds ære (v 4). Et bærende motiv hos Johannes (17,1) der de to ikke spilles ut mot hverandre; tvert om: Jeg og Faderen er ett.

PREKEN

Denne søndagen handler det om vennskap.

Det menneskelige behov for, og evne til, nært fellesskap binder dagens tekster sammen. Det er en grunn tone fra skapelsen av: Det er ikke godt for mennesket å være alene, 1 Mos 2,18. Behovet for et nært fellesskap med andre mennesker er et grunnbehov. Jesus var ikke unntatt fra disse behovene og følelsene. Han som ble alles redningsmann, hadde denne side at han tydeligvis kjente forskjell på forhold til menneskene. Derfor står det om hans møte med den rike unge mannen, at han så på ham og fikk ham kjær (Mark 10,21). Så må vi også få lov å ha ulike følelser for hverandre.

De to andre tekstene for dagen understreker hovedretningen i dagens budskap:

Davids nære forhold til Jonatan beskrives som en inngått pakt. Det brukes vakre ord og bilder – nær knyttet til, fikk ham så kjær som sitt eget liv, sluttet en pakt med. Davids hjertevenn, uten at dette utdypes nærmere.

Lektieteksten følger opp med formaningene om søskenkjærlighet, *filadelfia*. Samhørigheten med dem som sitter som lenkede fanger: ”... som om dere var lenket sammen med dem.” Som om dere satt i en overfylt og synkeferdig båt med båtflyktninger over et uoverskuelig og uendelig Middelhav – og de mishandlete: ”... som om det gjaldt vår egen kropp.” I vår egen politiske virkelighet er det ofte toner å høre som trigger ønsket om betryggende avstand til naboens dør og dem som banker på vår velstandsør – og som samspiller med min feige lettelse over at de er langt unna – og at presset på grenseovergangen på Storskog minsket behagelig brått. ”Som om det gjaldt min egen kropp ...” står det i tekstene vi skal låne stemme og hjerte til denne søndagen.

Denne søndagen skal vi ikke bare kripe sammen med dårlig samvittighet; vi skal få glede oss over fellesskap og evnen til vennskap slik det er

vakkert formulert i en av bønnene vi har fått i gudstjenesteboka: ”Kjære Jesus: Du fant venner du kunne glede deg sammen med og gråte hos. Takk for evnen vår til vennskap. Hjelp oss til å være til stede for hverandre. La alle mennesker finne noen de kan stole på. Du har vist oss at alle mennesker er like viktige og verdifulle. Vær hos alle som lider på grunn av uforstand eller ondskap. Hjelp oss å kjempe mot undertrykkelse og urett. Gud vi ber.”

Så gjelder det at vi vår begeistring ikke øker følelsen av utenforskap hos dem blant oss, som lengter etter mer fellesskap, og som ofte ser ryggene på dem som benket seg først ved bordene og gjorde avtaler jeg gjerne skulle vært inkludert i. Forbønnsleddet ovenfor ber vi ikke risikofritt: Jeg kan selv være svaret på min bønn. Som det klokt står i en av salmene våre: ”Du er svaret! Venner del” (N13 714) – en bønn som forplikter.

Da trenger vi vel å be siste del av bønningen over: ”Gode hellige ånd: Du viser oss veien vi skal gå. Gi oss vilje og kraft til å gå den.” Vilje. Og Kraft.

PREKENSISSE

En mulighet er å gjøre stopp for hver av dagens tekster:

- Venner på blå resept:
- Hjertevennskap (1 Sam 18,1ff).
- Gjestevennskap (Hebr 13,1-3).
- Jesusvennskap (Joh 11,1-5), t vennskap som holder helt fram. Selv når Jesus kommer for sent, er det tidsnok.

GUDSTJENESTEN

Den gamle (for noen litt utsungne klassikeren,) N13 343 *Hvilken venn vi har i Jesus*, har noen formuleringer som står seg: ”Selv om kjærest venn deg svikter, Bedre venn kan ingen finne” – det er viktig at det ikke blir en tildekt unnskyldning for ikke å investere i de vennskap som krever noe ekstra av meg. N13 867 sier noe om den trofaste vennen når det gjelder som mest: ”Han har tid når andre går.”

ØYSTEIN I. LARSEN
BISKOP EM.
OEYSTEININGAR@GMAIL.COM

BOTS- OG BØNNEDAG

29. OKTOBER 2017

Prekatekst: Luk 13,22–30

Lesetekster: Jeremia 18,1–10 / Rom 2,1–11

Liturgisk farge: Fiolett

TIL DAGEN

Dette er i sannhet en dag med sterke røtter i pietismen i vår kirke. Tradisjonelt ble allerede lørdag kveld bots- og bønnedag innledet ved at kirkens største klokke ringte. Dette var for å si fra om at alle handelssteder måtte stenges, og at alle skjenkesteder måtte stenge kranene sine. Med dette var et lite døgn innledet, som ikke så rent lite kunne minne om en asketisk faste – man skulle helst ikke jobbe, reise, spise eller leke. Man skulle være både sober for å være fokusert på bønningen og boten når man kom i kirken dagen etter, og slik sett kan man si at gudstjenestens liturgi begynte kvelden før man faktisk ankom kirken.

I år er nok dette en søndag som i mange kirker kommer til å være mer preget av reformasjonsjubileet enn av bots- og bønnedag.

OM TEKSTENE

I GT-teksten er vi i pottemakerens hus. Jeremia får et bilde på Guds makt – at Gud selv kan forme Israels folk slik en pottemaker former leiren.

I epistelteksten er vi i det andre kapittelet av Romerbrevet, Paulus' kanskje beste retoriske verk. Brevet ble skrevet fordi Paulus ønsket å besøke Roma som misjonær, og i teksten vi møter på denne søndagen, virker det som om Paulus derfor ønsket å bryte ned det svært veletablerte skillet mellom å være jøde og ikke-jøde. Hans resonnering ender med det jeg tror var en absolutt forutsetning for å kunne få innpass som mi-

sjonær hos romerne: (...) *Gud gjør ikke forskjell på folk.*

Så dagens evangelietekst, fra Lukas: På vei til Jerusalem underviste Jesus i landsbyene. En ikke navngitt person spurte Jesus om hva skulle til for å bli frelst. Jesu svar? Kjemp! Mange skal forsøke å komme inn den trange døren, men ikke klare det. Når døren er lukket, vil flere stå på utsiden og si at de kjente husherren, men bli avvist. De skal gråte og skjære tenner på utsiden. *Fra øst og vest og fra nord og sør skal mennesker komme og sitte til bords i Guds rike. Da skal noen som er de siste, bli de første, og noen som er de første, bli de siste.*

TIL PREKENEN

Frykten

Ved første lesning finner jeg evangelieteksten veldig vond og utfordrende. Derfor: Jeg vil, overfor menigheten, blottlegge min egen frykt i møte med denne teksten. Dette er ikke en tekst som jeg synes det er godt å møte – for den skremmer meg. Naturlig nok, for tanken om den trange porten skremmer meg, og den skremmer mange. At noen av Guds skapninger står på utsiden av fellesskapet og gråter og skjærer tenner – for et grusomt bilde! Virkelig. Det har jeg også lyst til å fortelle menigheten, at dette er en evangelietekst jeg møter med frykt.

Det eksklusive

Jeg ser på det som et svært viktig poeng at personen som stiller Jesus spørsmålet om hva som skal til å bli frelst, ikke blir identifisert. Det gjør at Jesus sitt svar ikke kan leses som spesielt adressert mot disiplene, landsbyens innbyggere eller noen annen gruppering; svaret blir universelt gjeldende. Og Jesu svar i form av en lignelse bærer en mening som er veldig karakteristisk for Lukas: Gjennomgående gjør Lukas et poeng ut av at de som regner Abraham som sin stamfar, mener at de har del i en ubetinget frelse. Dette er noe som Lukas går i rette med: Det er ingen medfødt status som gir del i frelsen. Alle-rede i 3,8 blir det tydelig når Johannes sier: *Øg begynn ikke å si til dere selv: 'Vi har Abraham til far.' For jeg sier dere: Gud kan reise opp barn for Abraham av disse steinene.* Dette understrekes

også i søndagens evangelietekst av husherrens utsagn: *Jeg vet ikke hvor dere er fra* – som gjentas to ganger i teksten. Sågar bruker husherren her et utsagn fra Sal 6,9a: *Bort fra meg, alle som gjør urett!*

Det inklusive

Det er en heftig lignelse. Og det er vanskelig å se bort fra at Jesus her etter all sannsynlighet omtaler seg selv som husherren, ikke minst på grunn av hans henvisning til dem som spiste og drakk med ham. Jesus oppfordrer til noe som ikke handler om status i form av medfødt tilhørighet eller sosialt fellesskap; det hjelper ikke engang om man har et sosialt fellesskap med Jesus selv. Tilhørighetene man har i utgangspunktet, strykes – og vi står igjen med spørsmålet: Hva mener du selv, og hva lever du etter? Hva er dine verdier? Hva tror du på? Og med ett blir teksten, på tross av at den snakker til et ”dere”, dypt individualistisk. Jesus formidler tydelig at frelsen ikke skjer på et kollektivt plan, men på et individplan. I teksten isolert sett kan dette leses banalt: Jødene er ikke sikret frelsen i egenskap av å være jøder. Men enda viktigere mener jeg det er å lese denne teksten med omvendt fortegn: Alle kan ta del i frelsen i egenskap av å være skapt i Guds bilde. Videre er det svært fristende å starte en apokatasatisk drøfting: Er lignelsen kun en historie til skrekk og advarsel? At det er kraftige retoriske virkemidler Jesus tar i bruk for å sidestille jøder og hedninger? Eller er dette reelt? Skal noen mennesker, skapt i Guds bilde som alle andre, skjære tenner og gråte mens de ser andre får del i frelsen? Her strides mange, og slik vil det fortsette å være; en debatt om de to utgangene vil komme tilbake med ujevne mellomrom. Jeg skal ikke forsøke å svare. Deus semper major. Spørsmålene derimot er det svært viktig å løfte frem.

Elsk din siste som deg selv

I Jeremia løftes Guds skapermakt frem. Paulus gjør sitt i Romerbrevet for å viske ut forskjellene

mellom folk; han kritiserer å dømme andre mennesker og løfter frem at både jøde og greker er under den samme guddommelige makt. Jesus åpner opp Guds rike for alle i evangelieteksten: *Da skal noen som er de siste, bli de første, og noen som er de første, bli de siste.* Summen av disse tekstene får meg til å tenke på et utdrag fra ”En julefortelling” av Charles Dickens, en fortelling som på tross av sitt navn har mange sterke poeng som kan og bør trekkes frem uansett hvilken tid av året man er i: Gnieren og egoisten Ebenezer Scrooge er med ånden av nåtidens jul og får se inn i hjemmet til sin kontorist Bob Cratchit. Her ser han Cratchits ene sønn, lille Tim, spe, blek og haltende med krykke – en konsekvens av at Scrooge har underbetalt Cratchit grovt. Scrooge får vite at om historien fortsetter slik den har gjort til nå, vil lille Tim dø. Ånden av nåtidens jul setter den fattige og syke guttens liv opp mot den rike Scrooges liv: *It may be, that in the sight of Heaven, you are more worthless and less fit to live than millions like this poor man's child.*

Vår neste er også de siste.

SALMEFORSLAG

101 *Kristus er verdens lys* – Tekstene denne søndagen, især tekstene fra NT, løfter frem Gud som en frelsende Gud for hele verden.

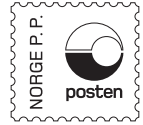
Denne salmen synliggjør dette til gangs.

113 *Ingen vinner frem til den evige ro.* På et passende salmenummer for et nødrops finner vi kanskje den mest pietistiske teksten i vår salmebok – den personlige kampen for troen for å nå målet om den evige roen.

717 *Kjære Gud, når eg bed.* Vi er på bots- og bønnedag, og vårt bønneliv, med mål om sinnsro og åndelig forandring i Guds navn, bør løftes frem både i lys av dagen i kirkeåret og søndagens tekster.

ESPEN DAHLGREN DOKSRØD
PREST I ØSTRE AKER PROSTI
ESPENDD@GMAIL.COM

Avsender:
Luthersk Kirketidende
Sinsenveien 25
0572 OSLO

UTKOMMER annenhver uke på Luther Forlag og redigeres av professor Harald Hegstad (ansv.), prost Hege Elisabeth Fagermoen, førstelektor Sjur Isaksen og fungerende sokneprest Kjersti Gautestad Norheim. Bokmeldingsansvarlig: Stipendiat Per Kristian Sætre. Redaksjonssekretær: Eyolf Berg.

ALLE HENVENDELSER rettes til:
Luthersk Kirketidende
v/Eyolf Berg
Sinsenveien 25
0572 OSLO
Tlf. 91 17 65 37
E-post: redaksjon.lk@lutherforlag.no

INTERNETT: www.lutherskkirketidende.no
Opplysninger om annonsepriser og utgivelsesplan finnes på nettsidene.

ARTIKLER OG LESERINNLEGG til Luthersk Kirketidende sendes på e-post til ovenstående adresse. Artikler skal normalt ikke overstige 2500 ord. Innlegg skal normalt ikke være mer enn 1200 ord.

ABONNEMENT: Pris kr. 600,- pr. år for Norge. Utlandet kr. 825,- pr. år. Abonnementet inkluderer Tidsskrift for Praktisk Teologi (2 numre pr. år). Kontonummer: 8220.02.93882. Abonnementet løper til det sies opp skriftlig (brev, SMS eller e-post). Gamle og nye numre kan kjøpes i pdf-format fra <https://lutherskkirketidende.buyandread.com>